

HAGYOMÁNY ÉS HEVÜLET

Ágoston Zoltán beszélgetése

Ágoston Zoltán: Ebben a színházi évadban ünnepeltétek a Janus Egyetemi Színház húszéves jubileumát. Felütésképpen azt kérem, foglaljátok össze röviden, milyen érzéssel tekintetek vissza erre a két évtizedre.

Mikuli János: Húsz év hosszú idő, jó dolog volt megélni. Főleg az a jó benne, hogy a színház létezik. Elindult valamiféle embrionális állapotból, sok-sok viszontagságot megélt, de mindig túl tudott lépni, mindig előre tudott menni, és most úgy érezzük, hogy van egy színház, ami létezik, működik, a város művészeti életnek a része, és ez a legfontosabb.

Tóth András Ernő: Bizsergető érzés, és adja isten, hogy minél több embernek adasson meg. A húsz év tekintélyes időmennyiség, s igazolja, hogy sikerült létrehozni valamit, ami működik. Ez rettentő jó érzés. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy túl sok ilyen alkalom adódik egy ember életében. Ez aggaszt is engem, hogy a gyerekeimnek, a mostani fiataloknak egyáltalán lesz-e ilyen lehetőségük, ami nekünk volt. Áldom az eszünket, hogy akkor bátrak voltunk, és volt annyi kurázszi bennünk, hogy ezt akkor elhatároztuk, és végig tudtuk küzdeni.

A. Z.: A színház indulásának évei egy még formálódóban lévő, képlékenyebb társadalmi közegben zajlottak. Igaz, hogy egy jubileumi kötetben is összefoglaltátok, de beszéljeteek részletesebben az indulásról. Jól tudjuk ugyanakkor, hogy a kezdetek már csak olyanok, hogy sokszor találunk előttiük valamiféle olyan folyamatot, amely megalapozza, lehetővé teszi azt, amit „kezdetnek” nevezünk. Ez a JESz esetében is így történt. Milyen intézményi alapokon, előzményeken és milyen szellemi inspirációkat követve jött létre ez a színház?

M. J.: A válasz lebomlik az én inspirációimra és az Andráséira, ez a kettő nem ugyanaz. Én a középiskolai színjátszásból érkeztem Pécsre, és főiskolásként folytatni akartam azt, amit a középiskolában elkezdtem. Kerestem itt a lehetőségeket, és meg is találtam.. A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején nagyon színvonalas amatőr színházi élet működött a városban. Az már a véletlenül múlt, hogy a Nyitott Színpadon kezdtem el a színházi életemet. A pályánk Andrással a Kisszínházban kapcsolódott össze. Mi ezekben a műhelyekben azt tanultuk meg, hogyan kell professzionális módon viszonyulni a színházhoz, és hogy a státusztól függetlenül – tehát hogy valaki profi státuszú, hivatásos alkotóként működik, vagy amatőr státuszú, és más hivatás mellett műveli a színházat – a színház létrehozása, a színházi előadás megvalósítása közös üggyé tud válni. Úgy érzem, ez egyedülálló jelenség volt, és korán meg is jelent, hogy Péccsett amatőrök és profik együtt tudtak dolgozni, és jó színházat tudtak létrehozni.

A. Z.: Kérlek, mondj néhány nevet, hogy könnyebb legyen elgondolni mindezt annak az olvasónak, aki ezt az időt megélte. Akkoriban kire figyeltél, kivel dolgoztál együtt, kik voltak fontosak számodra?

M. J.: Héjja Sándor, Barkó György, N. Szabó Sándor, Sólyom Katalin, Koszta Gabriella, Füsti Molnár Éva, Oláh Zsuzsa, Bartus Gyula, Bánky Gábor – sorolhatom a neveket, akikkel egy színpadon állhattam, és akik talán a legmeghatározóbbak voltak.

A. Z.: A kilencvenes évek elején, amikor tehát a Kisszínházban elkezdtetek együtt dolgozni, ki és mi volt hatással rád, András?

T. A. E.: Bölcsész, esztétika szakos voltam, és itt működött az egyetemi színpad, Ottlik

Ádám csoporttársam játszott benne. Gimnáziumba ugyan Marcaliba jártam, de családi vonalon Besenczi Árpádot ismertem e körből, mint a bátyám jogász csoporttársát. És Bécsy Tamásról is tudtam, aki a magyartanárom egyetemi professzora volt. Nagyjából tehát ismertem az egyetemi színpad körüli embereket, idősebb Bagossy Lászlóról is tudtam. Amikor Pécsre kerültem, akkor véletlenszerűen belecsöppentem ebbe a színházi világba, az Anna utcában. Akkoriban erős csapat dolgozott ott, Stenczer Béla és Besenczi voltak a vezető színészek. Mondhatjuk, hogy a legkitűnőbb emberek dolgoztak együtt az egyetemistákkal, semmi nem volt, ami őket szétválasztotta volna. Az egész közeget az jellemezte, hogy nagyon nyugodtan és érdeklődően figyelt mindenki mindenkire. Megjegyzem, ez nemcsak a színházon belül volt így, hanem eleven, pezsgő művészeti közélet jellemezte az egész várost. Az akkori *Jelenkor* szerkesztőségébe bátran mentek fel a színészek, az egyetemi színpadosok együtt jártak sörözni a korán elhunyt Sipos Lászlóval és másokkal, neves pécsi színészekkel. Hemzsegett a város a kitűnő képzőművészekről, íróktól, kritikusoktól, irodalmároktól és ezeknek fényében mindenki szívesen sütkérezett. Ma nehéz ezt elképzelni, mert összehasonlíthatatlanul nagyobb szellemi pezsgés volt. Akkor viszont evidensnek is tűnt, hogy ha valakinek van egy gondolata, akkor: uccu neki. Akkor is megvoltak az alapstruktúrák: a Nemzeti Színházon túl a Kisszínház, az Egyetemi Színpad, a mai Harmadik Színház helyén a Ságvári Művelődési Ház. Megvoltak azok a bázisok, amelyek a színházi palettát kiteljesítették a városban, tehát volt hol tanulni. És működött a kitűnő Nyári Színház, ahol a kaposvári profikkal tudtunk együtt játszani. Aki akarta, ott meg tudta tanulni a színházat.

Á. Z.: Aztán a '96-os évben megalakult a színház és felvették a JESz nevet. A kötetben János írása részletesen dokumentálja ezt a folyamatot. Emeljetek ki néhány fontosabb mozzanatot az alapítás időszakából. Milyen kihívásokkal szembesült a színház a létrejöttékor? Tudjuk, hogy az első jó néhány év egyik legfőbb problémáját a játszóhely képezte: a színházi tér alkalmassága vagy alkalmatlansága alapvető kérdés. Állandó gond az egyetemi társulatoknál, hogy az egyetemisták jönnek és mennek. Voltak elődeitek, akiknek tapasztalataiból okulhattatok: a budapesti Szerb utcai híres egyetemi színház, ahonnan Jordán Tamás vagy épp Súlyom Katalin nevét említhetném és persze másokét; aztán a szegedi és egyéb előképek is lebeghettek a szemetek előtt. Akár így, akár úgy, a fő kérdés az, hogyan tudtátok a saját működési rendeteket kialakítani, mert a különböző helyekről megszerzett információk, tapasztalatok alapján itt egy új intézmény saját problémáit kellett megoldani.

M. J.: Mindenféleképpen vállalni akartuk az örökösök szerepét. A budapesti Universitas, a szegedi JATE és a pécsi hagyományok – ezek nagyon is meghatározták az elképzeléseinket. Amit jobban akartunk csinálni – hogy egy kicsit nagyképpően fogalmazzak –, az annak a meghaladása, hogy az amatőr színházak, a legjobbak is, mindig időlegesek voltak. Nagyjából 6-8 év volt egy-egy társulat közös ideje. Mi a kezdet kezdetén is arra törekedtünk, hogy ezt elkerüljük, hogy hosszú távban gondolkodjunk. Az előzmények nem az egyetem mint intézmény keretében valósultak meg, hanem a Pécsi Kisszínház, a Ságvári Művelődési Ház vagy a Nyári Színház kereteiben, tehát városi kulturális vagy művészeti intézményekben. Mi, kicsit persze kényszerből, ugyanakkor tudatosan is kerestük a kapcsolatot az egyetemmel, szem előtt tartva, hogy hosszú távon építkezzünk. Természetesen nem láttuk a teljes utat. Kezdetben annyit tudtunk, hogy van néhány emberünk, akik dolgoztak már velünk, akikre lehet számítani, akik néhány évig biztosan a vállukon tudják vinni a terheket. Horváth Csabára, Rajnai Attilára, Inhof Lászlóra gondolok, ők voltak az alapítók. Ezenkívül volt egy másik szándékunk is: nézzük meg, hogy ha felvételt hirdetünk, jönnek-e az egyetemisták. Abban bízunk, hogy az egyetemi hallgatóságban mindig megvan a játék- kedv, és ha helyet, lehetőséget kínálunk számukra, akkor jönni fognak. És jöttek. Az volt a szerencsénk, hogy az első csapat, az első felvételizők tehetségesek is voltak.

T. A. E.: Fontos tényező volt, hogy a nyolcvanas évek vége igazából nem nevezhető a magyar kőszínházi kultúra jeles időszakának. Elég jelentős távolság mutatkozott sok eset-

ben a más kortárs művészeti eseményekkel történő összevetésben. Volt egy-két jó pesti színház, kiemelve a Katona József Színházat és persze Kaposvárt, ám a vidéki színházak jelentős része, mondjuk ki bátran, a pécsi is, meglehetősen avított formanyelven működött.

Á. Z.: *Lengyel György idejére gondolsz?*

T. A. E.: Az ő igazgatása alattira, és az azt megelőző időkre is. De a mondanivalót illetően sem találták a helyüket ezek a színházak. Ne feledjük, a mi indulásunk egybeesik az alternatív színházak berobbanásával. Sokan érezték akkoriban, hogy újfajta formanyelvre van lehetőség, másfajta színházi gondolkodásra. A rendszerváltás előtt a mindig politikai érdekességgel bíró kisszínházokról, lakásszínházokról tudni lehetett, hogy érdekes formanyelvvvel kísérleteznek, de a szélesebb nyilvánosságban nem voltak jelen. A kilencvenes évek elején aztán kinyíltak a lehetőségek, és ez sokaknak megmozgatta a fantáziáját. Mindehhez pályázatok teremtettek anyagi alapokat. Úgy éreztük, nekünk is van mondanivalónk, formanyelvileg is, tartalmilag is. Az egyetemi közeg pedig mindig a friss szellem közege.

Nem beszélve arról, hogy akkor állt össze az új egyetemi rendszer, s az integráció folyamataiban az egyetem vezetése nyitottnak mutatkozott az önálló egyetemi színházra. Ez kuriózumnak számított, mert nemigen volt akkoriban ilyen az országban. Pécs aránylag kis város, nagy egyetemmel, s szerencsénkre baráti kapcsolatban álltunk Berke Gyulával, az egyetem akkori főtitkárával, aki egyébként jogász létére szintén megfordult annak idején a színház környékén. Az egyetemi vezetés megértette a kezdeményezésünk jelentőségét, rájöttek, hogy a színház az egyetemnek nem tehet rosszat, a fenntartása pedig az intézmény költségvetésében nem tétel. Ugyanakkor Gyula láthatta bennünk, hogy nagy munkabírású emberek vagyunk, akik véghezviszik a vállalásukat.

Á. Z.: *Beszéljünk a darabválasztásról, világtársítók meg ennek a fogalomnak a mentén a szellemi irányultságokat. Visszatekintve látható, hogy a klasszikus világirodalmi darabok mellett mindig jellemezte a színházat az avantgárdhoz való kötődés és az is, hogy néhány fontos magyar klasszikus szerző is hangsúlyozottan jelen volt a repertoárban. Például Móriczot említem, de ugyanilyen fontos Weöres Sándor színházi művészetéhez való kötődéseket. Számomra ez különösen méltányolandó, mert – túl azon, hogy Weöres világnagy költő volt – méltatlanul kevésbé van jelen a magyar színpadokon a munkássága. Láthatólag tudatosan törekedtek arra, hogy ebben a városban, ezen a színpadon ne így legyen.*

M. J.: Úgy vélem, eleinte ez nem volt igazán tudatos, nem volt annyira előre elgondolt, mint azok az elvek, amelyeket az előbb felsoroltam. Mindkettőnkben volt valamilyen érdeklődés, ami az évek során változott, és ezeket az irányokat többé-kevésbé lehet így, visszafelé azonosítani. Én például eleinte kortárs magyar szerzőket preferáltam.

Á. Z.: *Igaz, például Darvasit.*

M. J.: Meg Parti Nagyot, aztán Venyige Sándort. Érdekeltek ezek a friss szövegek, főleg a nyelvi síkjai. Így jutottam el – Venyige átiratán keresztül – Móriczhoz, és aztán ott is ragadtam jó ideig. Aztán András mondta, hogy nézzem meg Weörest; először talán az *Octopust* olvastam, s úgy kerültünk *A kétfejű fenevad*hoz. Amikor aztán az első Weöres-darabot megcsináltuk, akkor már szinte adta magát, hogy a következőt is színpadra állítsuk. Tehát egyrészt ez a személyes érdeklődés határozta meg a darabválasztást. Másrészt a mindenkori társulat, ami legalább annyira fontos volt. Mi az, amit meg tudunk csinálni? Mi az, amire megvannak a főszereplők, akik ezt magas szinten meg tudják jeleníteni? A harmadik szempont pedig nyilván az a téri környezet, amiben éppen aktuálisan működünk: a régi pincében például, majd vendégségben a Pécsi Nemzeti Színházban vagy aztán a Szántó Kovács utcai kis stúdióban.

T. A. E.: Én mindig is roppantul kedveltem a klasszikus avantgárdot, ezen belül is különösen a magyar szerzőket. A húszas, harmincas évek környékén olyan radikális mondanivaló, elementáris igazság fogalmazódott meg, amit jó formában, kellő spródséggel

tudtak elbeszélni. Úgy éreztem, hogy ez az éppen a nyakunkra lépő kapitalizmussal való kapcsolatam hasonlít a húszas, harmincas évek művészeinek a nyakára lépő kapitalizmussal való viszonyához. És éreztem, hogy az egyetemisták ezt a viszonyt jól értik. Például az utálatot a pénzvilággal szemben, de ennél persze többről van itt szó; miközben ezek jófajta, lendületes, szembeszegülő, fiatalos szövegek voltak. Palasovszky Ödönből írtam a szakdolgozatomat; a színházi forma is nagyon érdekelt, a szavalószínház. A környezet, amelyben dolgoztunk, a kicsi fekete terek eleve adták ennek a lehetőségét. Kevés jelmez, díszlet, viszont erős üzenet kell meg jó hevület. A mai napig betegesen odavagyok az ilyen darabokért. Azt gondolom, hogy itt olyan súlyos mondanivalókat találunk, amikkel a játészónak elengedhetetlenül szembesülnie kell; mert a világ olyan, hogy okos csiki-csuki játékkal éppen a fontos dolgok előtt csukja be mindig az ajtót, tereli az embereket mindig kicsit biztonságosabb, unalmasabb plázák felé. Sokáig kitarítottam emellett a vonulat mellett, sajnos aztán – ez adódik a színház húszéves történetéből – magam is kicsit kiöregedtem, beleapukásodtam ezekbe a dolgokba. Azért időről időre összekapom magam, és még odapörrentünk egy kicsit a nézők orra alá. Mostanában a dada-előadással próbáljuk itt, a Zsolnayban ezt a vonalat fenntartani.

Másrészt persze igaz, amit János mond, hogy a színházban mindenki, aki rendez, előbb-utóbb úgy érzi, hogy megtalál fontos színészeket, akik a szívének fontosak, és akiket igyekszik helyzetbe hozni. Az utóbbi időkből a *Hamlet*-előadásunk jó példa erre, ahol olyan színészi állomány állt össze, ami nem biztos, hogy rendelkezésre áll a következő tíz évben. Sikerült itt egy pár olyan színésznek kinevelődni, akik alkalmasak jelentős feladatok megoldására is. Ilyenkor pedig azokat a feladatokat el kell vállalnunk, mert nem tudjuk, lesznek-e még hasonló helyzetben.

Á. Z.: Párhuzamot vontál a húszas, harmincas évek társadalmi helyzete és a mostani vagy a rendszerváltás utáni helyzet között, és hogy arra akkor a klasszikus avantgárd hogyan válaszolt. De talán a mindenkori fiatalok újra és újra adnak ilyen szubverzív válaszokat, amelyekkel az éppen fennállót megkérdőjelezzik. Nektek is volt olyan előadásotok, amelynek erős társadalombírálat alkototta az üzenetét. Hogyan tudtok a nálatok már jóval fiatalabb emberek gondolkodásához viszonyulni? Hogyan tudtok velük kommunikálni?

T. A. E.: A kérdés több problémát vet fel. A mi színházunkról köztudomású lehet a szellemi irányultsága, mégsem lehet rásütni semmilyen bélyeget. Miközben a színház vezetői, János és én, elkötelezett, kereszténydemokrata elvek alapján élő, gondolkodó emberek vagyunk. Ám ez a színház szempontjából irreleváns. A kívülálló azt gondolná, hogy a fiatalok dobnak fel problémákat, de ez nem így van. Némi csalódottsággal is mondom ezt, legalábbis értetlenséggel. Vagy mi neveltük őket rosszul, vagy nem tudom, mi az oka, de kevésbé van ez iránt érdeklődés.

A színház elmúlt pár évében vendégrendezőket hívtunk valamelyik színi főiskoláról, határon innen vagy túlról, a lényeg, hogy professzionális intézményből érkezzenek olyan frissen végzett szakemberek, akik friss színházi ízlést hoznak magukkal. A magyar színházi felsőoktatásban bizonyos szellemi áramlatok roppant erősen uralkodnak, de ezen nem kell meglepődni. Ha idejön egy fiatal rendező, az vélhetően nem kereszténydemokrata alapokon gondolkodik, mint mi, hanem például erősen liberális beállítottságú. Ebből fakadóan a mai politikai rendszerrel szemben éles, számunkra értelmezhetetlen kritikával él. Ám e vonatkozásban soha nincs presszió a színház részéről. Mert az a cél, hogy dolgozzanak, és ez hol így sül el, hol úgy. Akadt olyan eset is, amikor az előadások felvetettek politikai problémákat vagy utaltak mai problémákra, de megítélés kérdése, hogy ezt valósnak látjuk vagy sem. Máskor nem utalnak ilyen problémákra. Az egyes előadások – és ez a nézők számára különösnek tűnhet – nem a mi társulatunk gondolkodását vagy a politikai érdeklődését tükrözik, hanem általában a rendezőt.

M. J.: Kapcsolódva ahhoz, amit András mond, nem a társulat követelte ki azt, hogy

valamiről beszéljünk, hanem legalább tíz évig – nagyjában-egészében – a mi rendezéseink határozták meg a JESz munkáját. Ami nem jelenti azt, hogy abban az időben ne rendezett volna más is. Aztán elérkezett egy pont – egyetértve azzal, amit András mond, hogy nem dübörgött a fiatalokban a mondanivaló –, amikor azt láttuk, hogy az ő és a mi nyelvünk között egyre nagyobb a szakadék. Ezt áthidalandó, körülbelül 2008 óta tudatosan törekedtünk arra, hogy valóban fiatal rendezőket hozzunk a társulathoz, s ez azóta program-szerűen működik. Nincs olyan évad, hogy ne történne meg, és a nyelvi kapcsolódás szerintem mindig létre is jön. Hogy aztán a rendező mit tesz a színpadra és milyen világszemléletből építkezik, az nagyjában és egészében úgy van, ahogy András elmondta. Mindez néha vitákat is generál a meghívott rendező és köztünk, de ezt egyszerűen tudomásul vesszük. A magunk dolgairól sem mondunk le, de mindig odatesszük mellé ezeket a fiatal rendezőket.

A. Z.: A színház koncepcionális művészeti vezetésén túl, ahogy arról épp most beszéltek is, mindketten színészként és rendezőként is működtek a JESz-ben. Mi a rendezői eszményetek, hitvallások, kik a példaképeitek? Kik formálták a szemléleteteket?

T. A. E.: Se János, se én nem jártunk színi főiskolára. Én fiatalon rengeteget, öt-hat éven át jártam Marcaliból a kaposvári színházba bérlettel, végignéztem több tucat előadást úgy '82-től '88-ig, a legjobb időszakban. Ennek a színháznak az egypártrendszer idején megfogalmazott társadalmi üzenete, kritikája nyilván beveséződött az elmémbe; de a színházi formanyelv más utakon, módokon alakult ki bennem. Mint rendes bölcsész az ember rommá olvasta magát, utána járt annak, ami az érdekelte. Például az avantgárd színházi ügyeknek, miközben a régi egyetemi színház jó terepnek bizonyult arra, hogy sok mindent kipróbálhassunk. Szerencsére az első próbálkozások formailag aránylag jól sikerültek. Azt hiszem – remélem, nem érhető félre –, az ott kialakult tapasztalatok adták meg a későbbi munkánknak a formáját. Miközben természetesen rengeteget tanultam például az idősebb Bagossy Lászlótól az Anna utcában. Hogy egyáltalán hogy készül egy előadás, hogy mennek a próbák és a többi. Ám igazából a saját dolgaimat a magam ízlése szerint raktam össze. Előadásról előadásra építi az ember a saját kis várát. Betesz a puttonyba valamit; ami jó, az megmarad.

M. J.: Valóban, nem készültünk rendezőnek. A színház valamikor egészen fiatalon beszippkázott bennünket, de nem a profi színház, hanem az akkoriban amatőrnek mondott vagy alternatív színház, ami sajátos próbamódszerrel, sajátos módon hozta létre az előadásait. A professzionális színháznak csak a végtermékeivel találkoztam, nem láttam bele abba a mechanizmusba, ahogy az létrejön. Viszont megtapasztaltam sokféle kísérleti, alternatív előadás megszületését, és abból táplálkoztam: Leszkovszki Albintól kezdve Vincze Jánoson keresztül Bagossy Lászlóig terjed a sor, akiktől számos meghatározó előadást láttam. Ebben az értelemben tudatosan is készültem, mert részt vettem azokon a próbákon is, amikor nekem színészként nem volt szerepem. Egyszerűen érdekelt, mitől áll össze egy próbafolyamat, miből lesz rendszerré a jelenetek halmaza. Ez a tapasztalás adta meg azt a mesterségbeli képességet, hogy az ember egy idő után maga is megpróbálja. Az első jó pár évben volt egyfajta személyes vonatkozás. Tehát – azon túl, hogy működőképes, friss, izgalmas előadások jöjjenek létre azon a bázison, amiről beszéltem – nagyon fontos volt számomra, hogy az adott darab, az adott darabból létrehozható előadás nekem mit mond, mit tudok személyesen közölni vele. Példát mondok: az *Ibusárnak* a vidékiség-problémája nagyon erőteljesen rezonált bennem, mert magam is Sárbogárdról érkeztem. Ez nem pusztán egy szövecc volt számomra, hanem nagyon is erőteljesen érzékeltem a „sárbogárdiság” létét, gondolkodásmódját, és találtam egy darabot, ami ezt megfogalmazta. Nem véletlen, hogy aztán mindent megtettem azért, hogy ez az előadás a sárbogárdi vasútállomáson is színre kerüljön, ami nagy büszkeségemre végül meg is történt. Az első időszakban mindegyik előadásommal nagyon erős személyes viszonyom

volt, ami aztán, az az igazság, egyre erőteljesebben kiveszett. Egyre fontosabb lett a ját-
szók helyzetbe hozása, az, hogy olyat játsszunk, ami beleszól abba a világba, ami körül-
vesz bennünket. Nem tagadom, hogy az utóbbi mintegy nyolc évben megpróbálom a
bennem élő világlátással szembesíteni a darabokat, amelyeket színpadra szánok. Nem
szélsőségesen, nem tolakodóan, de határozottan.

*Á. Z.: Az emberek nagy többsége általában azt gondolja, hogy hosszú időtávon keresztül is
azonos önmagáóal, a folyamatosság a személyben, az alkotói pályán evidenciának tűnik. Most az
ellenkezőjére téve a hangsúlyt, húsz év távlatának a birtokában mi az, amiben kifejezetten változott
a színházról való elképzelések? Van-e olyan, amire most sokkal inkább figyeltek, mint a kezdetek-
ben? Akár azzal is összefüggésben, hogy húsz, huszonöt vagy harminc éve az általános információ-
gazdagság mélyen alulmúlta a mait, gondolok itt, kézenfekvő módon, az internetre...*

T. A. E.: Annak ellenére, hogy mindketten színházzal foglalkozunk, és hogy ezen belül
nagy előszeretettel foglalkozom avangárd szövegekkel – a *Fluxus*-előadásunkkal már a het-
venes éveknél, szinte a kortársaknál tartunk –, mindennek ellenére erősen konzervatív világ-
látásúak vagyunk, ami sok szempontra kiterjed. Épp emiatt igyekszünk, amennyire csak le-
het, nem belecsúszni a nagyon trendi megnyilvánulásokba. Megpróbáljuk megkímélni a
színházat azoktól a változásoktól, amik efemerek, amik elragadhatják... Igazából a mai na-
pig abban hiszünk, hogy legyen társulat, a társulat egyetemistákra épüljön, a darabok szöve-
ge eleve értéket képezzen. Én például azzal szoktam a szereplőket biztatni, hogy ha aznap
este három Petőfi-sort elmondanak a színpadon, akkor Pécsen az első ötben vannak, akik
értékes dolgot csináltak a városban, mert annyi semmitmondó dolog vesz minket körül. A
mai napig tartjuk azt, hogy a lehető legtöbbet próbáljanak a színészek, a legtöbbet legyenek
együtt. Tehát inkább a klasszikus vonalak mentén szeretnénk vinni a színházunkat.
Szerintem a következő öt-hat év eldönti, mi a trendi, de azt hiszem, jó ízlésünk van ebben. A
színház stabil működését is az biztosítja, ha nem ugrunk be olyan könnyen az újdonságok-
nak. Hogy mégis mi az, ami más hangsúllyal van jelen a gondolkodásomban? Úgy látom,
régebben többet lehetett volna bízni a fiatalokra, mert húsz éve felnőttebbek, érettebbek vol-
tak, mint ma. Ugyanakkor mi is öregsünk, és ez nem rossz dolog, kezdünk néha eggyel
hátrébb lépni és hagyni őket. Én magam is látom, hogy sokkal nyugodtabbak a próbaidőszak-
ok. Sokkal többször mondjuk azt, hogy persze, csináld, legyen, ahogy gondoljátok. Teret
kell adni más gondolatainak is. Azt hiszem, ebben van a változás. Az ember sokkal nyitot-
tabb... De talán nem is nyitottabb, hanem más a színház. Nem vagyunk már a jó értelemben
sem erőszakosak, mint ahogy kellene lenni vagy egykor kellett lenni.

M. J.: A húsz év titka éppen az, hogy következetesen próbáltunk maradni, és hogy a
változásért nem változtattunk. Éppen ellenkezőleg: mindig meg akartuk tartani azt, ami
eredmény, és föl akartunk építeni egy olyan létező, működő szervezetet, aminek hagyó-
mányai vannak, ami rá tud épülni arra, ami megvolt. Szerintem ez az, ami a sikernek a
lehetőségét hordozta, és ez adta a húsz év folyamatosságát is. Ez a néhány elv: egyetemis-
ta társulat, profi színészek és alkotók, repertoárszínház, több rendező – '96-tól a mai napig
érvényesek, ez adja a színház stabilitását. Miközben persze mindenki változott, jöttek a
rendezők sokfelől. Ha valaki végignézné az előadásainkat vagy egyszerűen csak a címe-
ket, biztosan nem vádolhat bennünket egyoldalúsággal vagy unalmassággal.

*Á. Z.: Színháznézőként öröndetes az, hogy Pécs a vidéki városok közt tényleg változatos szín-
házi palettával rendelkezik. Miképpen látjátok a JESz helyét ebben a pécsi színházi közegben?*

M. J.: Sokat gondolkodtam, Andrással is rengeteget beszélgettünk arról, hogyan lehet-
ne a pécsi színházi intézmények között rendszerezettebb a működés, ami tovább építhet-
né a pécsi színházi élet színességét. A több évnyi gondolkodás és beszélgetés után arra
jutottam, hogy nincs erre esély. A városban nem volt arra soha készség, hogy valamiféle
konceptiót alakítson ki a színházi életéről. Gyanítom, hogy más művészeti ágakban is ez
a helyzet. Kimondom még egyszer: nincs semmiféle színházi koncepció a városban, nem

is volt soha. A színházat létrehozó emberekben sokszor ágaskodik az a vágy, hogy legyen ilyen, ám az együttműködés soha nem tudott létrejönni, bár voltak erre kósza próbálkozások. Ahogy húsz évvel ezelőtt, úgy ma is az a helyzet, hogy léteznek alkotó erők, ilyen-olyan infrastruktúrákkal a hátuk mögött, és ezek kell kiharcolniuk maguknak a létjogukat. Hol képesek erre, hol pedig nem. Hol a létükért kell küzdeni és aláírásokat gyűjtenek értük, hol megkapják az állami támogatást, az ilyen-olyan besorolást. De mindig a létező alkotó erő az, ami egy adott műhely számára a működés terét meghatározza, nem pedig valamiféle koncepció.

T. A. E.: Én is azt gondolom, hogy Pécs speciális helyzetben van, mindig voltak és vannak is koncepciózus emberek. Vincze János, idősebb Bagossy László, annak idején a Bóbita Bábszínházban Kós Lulu, majd Sramó Gábor, vagy például a Horvát Színházat létrehozó Vidákovics Antal... Ide sorolom magunkat is a JESz miatt. Voltak tehát olyan emberek, akik a kőszínházi struktúráról függetlenül olyan struktúrát tudtak kibrusztolni, ami párját ritkító az országban. Ide értve most már az Apolló műhelyét, Tóth Zoltánékat is, a diákszínházi köröket. Meglátásom szerint rendkívüli potenciál van a pécsi színházi életben. Épp ezért döbbsen meg, hogy nem úgy tűnik, mintha a város komoly erőforrást kívánna ehhez rendelni. Ha ez a struktúra elkezd szétesni, akkor megbomlik ez a gazdag és sokrétű rendszer. Ezt őrizni kellene, a kultúra városának tüntetni kellene érte, mert ilyen nincs a „vidéki” Magyarországon még egy sehol. Ráadásul ezek nem nagy költség-gel működő intézmények. A színház élő művészet, rengeteg embert vonz, ez jól látható. Ám a politikát ez most kevésbé foglalkoztatja, pedig hát illene.

M. J.: De soha nem fogja.

T. A. E.: Ha csak ezt az évadot nézzük: ki tudtunk állítani egy nagy nemzetközi fesztivált, ahol mi is és a nézők is összevethetjük, hogy az egyetemi színházak európai rendszerében hol tart a JESz. Mert ezzel kell összemérni. A mieink épp most jöttek meg Vilniusból, egy komoly fesztiválról. Azt lehet látni, hogy a saját pályáján a JESz nagyon jól szerepel. Elsősorban amiatt, mert rengeteg tehetséges fiatalnak tudunk munkát adni, és ők jól teszik a dolgukat, mert belső okokból vannak rákényszerítve. Ha megvan a lehetőség, akkor a munka kényszerít arra, hogy elvégezd – már ha értelmes munkád van. Mivel a saját területén a JESz helyzetét jónak látom, ebből fakadóan azt gondolom, hogy a pécsi színházi palettán is megbecsült helyünk van. Mindegyik színháznak a saját területén kell a legjobbra törni, s ha mindegyik efelé közelít, akkor lesz igazán fényes a helyzet. Nem beszélve arról, hogy az elmúlt pár évben sikerült olyan előadásokat letenni az asztalra, amelyek mindenféle egyéb összevetésben is a szakma élvonalára felé mutattak. Amiből nem következik az, hogy jövőre is így lesz, mert ez mindig egy-egy színészi konstellációból fakad. Ám azt lehet mondani, hogy – legalábbis a potenciál szintjén – benne van a JESz-ben ez a lehetőség.

Á. Z.: *Érdekes volt, amit János mondott, és amiben te is megerősítettél. Sokszíniú, ámde esetleges helyzetről beszéltek. Tényleg nincs esélye annak, hogy kezdeményeztetek egy olyan koncepciót, amelyik valamiféle módon dokumentumba foglalja a különböző pécsi színházak együttműködését? Azaz tervezett módon próbálja kezelni, elgondolni a jövőjét, minimális biztosítékot teremtve arra, hogy ez a város kulturális koncepciójában megjelenjen? Hogy igaz ugyan, hogy magától nőtt ki, mint a dudva vagy a vadvirág, de ez milyen nagyszerű, most pedig megpróbáljuk védelem alá helyezni, nehogy eltűnjék.*

M. J.: Hogy mennyire nincs bármiféle koncepció a pécsi színházi életben, ehhez elegendő az utóbbi 5-10 év igazgatói pályázatait végignézni. Azoknak az eredményeit, a választások kimenetelét. Például olyan kiírás született valamelyik pályázaton, hogy a hosszú ideje az Uránvárosban működő Harmadik Színház a Zsolnay Negyedbe költözzön. Mindig megjelennek úgymond „koncepcionális” elemek, de ezek soha nem állnak össze értelmes egészzé. Soha nem vizsgálták meg azt, hogy Pécsen mely színházi területek léteznek és

milyen színvonalon. Hosszú ideig abban a naiv hitben éltem, hogy mivel itt izgalmas, érdekes színházi világ működik, miért ne lehetne mindez olyan koncepcióban elhelyezni, ami mindenki számára biztonságot jelent és együttműködéseket szül. Ebből a hitből semmi nem maradt, ám még mindig van bennem vágy arra, hogy hátha megérem. Mi lenne, ha a város csak annyit tenne, hogy jóindulatúan követné ezeknek a színházaknak vagy művészi eseményeknek a létezését. Ha arra szánna a kultúra városa, hogy ha történik valami a városban, akkor arról biztosan olvashasson a néző, az érdeklődő szakmai írásokat... És itt a *Jelenkor* vizeire is evezek, az irodalmi műhelyek létezésének támogatására vagy mellőzésére. Egy hónappal azután, hogy Pécs az Európa Kulturális Fővárosa címet viselte, 2011 januárjában támogatás hiányában megszűnt a város kulturális kritikai lapja. A *Jelenkor* aztán, főként az online felületén, átvállalt ebből a kritikai feladatból azzal, hogy színházra, képzőművészetre, zenére ügyel. Ám ha jól tudom, ez nem valamiféle megbízás vagy koncepció jegyében jelent meg, ez a folyóirat önkéntes vállalása.

Á. Z.: Így van, ráadásul az online felületünkre éveken át senki nem adott pénzt. (Most éppen kaptunk egy nagyobb állami támogatást, ami változtat ezen a helyzeten.) A hosszú éveken keresztül önmagában is alulfinanszírozott nyomtatott Jelenkor terhére, illetve jórészt ingyenmunkával készítettük a városi kultúrára könnyebben és gyorsabban reagáló Jelenkor Online-t, mert vállalhatatlannak tűnt az a helyzet, hogy az Echo kidőlésével semmiféle művészeti-kritikai folyóirata nem maradt a városi művészeti szcénának.

Az eredeti kérdéssel kapcsolatban akartál még valamit mondani, András?

T. A. E.: Azért a színházi emberekről mindenki tudja, hogy bár barátságos, de nem könnyű emberek. Java részük erősen hiú, magát mindenki épp eggyel okosabbnak és tehetségesebbnek tartja a másiknál, és épp annyi féltékenység is biztos van benne. Éppen ezért nehéz az együttműködés kialakítása. Ezen a területen a tehetséget kell megbecsülni, nem a jópofaságot. Számos tehetséges ember él Pécsen, és ezek a színházak sokuknak adnak lehetőséget, illetve termelik is ki folyamatosan a tehetségeket. Ha tudja tartani a város ezt a struktúrát, sőt talán egy kicsit emel valamit rajta, az jó. Szerencsénk van az irodalommal szemben: ez jól látható művészet. A színház demonstratív esemény; sokan elmennek, beszélgetnek róla. Ez tehát aktív dolog, és jó lüktetést ad a városnak.

Á. Z.: Hozzátehetnénk, hogy az ország egésze rendkívül erősen szolidaritáshiányos, tehát társadalmi folyamatok is mélyen megalapozzák ezt a jelenséget, nem pusztán a színháznak az a fajta sajátossága, amit András mond az alkotói hiúságról.

De jól értem, hogy úgy érzékelitek: a város számára ti valamiféleképpen mostohagyerekek vagytok, mert az egyetem tart el benneteket?

M. J.: Boldogok vagyunk ebben a kívülállóságban. Egyrészt igaz, hogy a város semmilyen koncepcióval nem rendelkezik a színházai tekintetében. Működnek, ahogy működnek. Ugyanakkor nem gondoljuk azt, hogy mi a városon kívüliek lennénk, mert nagyon is részesei vagyunk a város színházi életének. A közönség megtalál bennünket. Nemcsak az egyetemista közönség, hanem a középiskolás, értelmiségi, nyugdíjas közönségrétegek is ott vannak a nézőtérben. Figyelünk egymásra, tehát – ha nem is formális megbeszéléseken keresztül, de – az információk cseréje azért zajlik a színházak között, és egyeztetjük, láthatatlan módon, a repertoárokat. Megvagyunk egymással. Az együttműködésre is van példa, hiszen a JESz tagjai közül jó páran játszanak a Pécsi Nemzeti Színházban, s mi is meghívjuk a Nemzeti színészeit vagy a Bóbitáét. Tehát létezik egy gyakorlat, csak nincs olyan rendszer, ami kanalizálná. Azt gondolom, hogy jelen pillanatban az egyetemhez tartozni jobb dolog, mint városi intézménynek lenni, és bízom benne, hogy ez így is marad. Azaz hogy az egyetem továbbra is támogat bennünket. Mi ugyanakkor megpróbáljuk követni azokat az egyetemi stratégiai elképzeléseket, amelyek megfogalmazódnak. Nemrég olyan kísérletbe kezdtünk, amelynek révén az egyetem angol nyelvű hallgatóságát is bevonjuk a színházba. Felvételt hirdettük számukra, jöttek is hallgatók, elkezdődött

a tréning. Reméljük, hogy ősszel, valamikor a következő évadban egy angol produkciót is láthat majd a JESz-ben a közönség. Igyekszünk tehát az egyetemi stratégiáknak megfelelően (ahol színházszerűen ez lehetséges) előre mozdulni. A német nyelvű kapcsolataink – például a szekszárdi Német Színházzal – eddig is megvoltak, egészében tehát nyitogatjuk a színház kapuit az új reménybeli érdeklődőknek. Persze itt meg kell találni azt a megfelelő arányt, hogy a színház hangsúlyai megmaradjanak a saját anyanyelvű produkcióknál. Ám mivel az egyetemi hallgatóság körében is tekintélyessé válik a külföldiek aránya, ezért ezt nekünk is figyelembe kell vennünk.

Á. Z.: János itt már a tervekről beszélt, s befejezésül épp erről akartalak kérdezni benmeteket. A Pécsi Tudományegyetem, aminek kebelén belül működtek, idén ünnepli az elődje alapításának (vagy hát legyen: az alapításának) a 650. évfordulóját. A névadótok, aki egykor az egyetem nevét is adta, fontos szerepet kap a JESz évfordulós ünneplésében.

T. A. E.: A hagyomány, az hagyomány; és mi büszkék vagyunk rá. A színház szempontjából a Janus nagyon szerencsés név. Az egyetem Janus Pannonius Tudományegyetem volt annak idején, amikor a JESz alakult. De soha fel sem merült, hogy az egyetem névváltoztatásával a JESz nevét bármilyen módon meg kellene változtatni. Sőt, szerintem az egyetemi vezetés is lát abban némi jóféle tradíciót, hogy a JESz őrzi a Janus nevet. Nyilvánvaló, hogy mi is láttunk fantáziát abban, hogy a 650-es évfordulón valami ehhez kapcsolódó produkciót keressünk. Keresztesi Józsefet, a város egyik kitűnő szerzőjét felkértük, hogy írjon színdarabot Janus Pannonius életéről, ami épp a Jelenkor júniusi lapszámában lesz olvasható. Ez egyfajta sok irányba történő tisztelgés és kalaplengetés a részünkről, de elsősorban kalaplengetés a kortárs irodalom és a kortárs gondolkodás felé, mert aki a darabot elolvassa, aztán megnézi, azt gondolom, pontosan látni fogja, hogy a tradíció mit jelent nyelvben, mit jelent színházban, mert egy igen-igen izgalmas szöveg jött létre.

Á. Z.: Így van, nem csupán jól és szellemesen megírt szöveg, de olyan darab, ami azzal, hogy sok helyütt modern nyelvi és gondolkodási formákat alkalmaz, kortársainkká teszi a figurákat. Állandósítja, örök érvényűvé emeli azokat a hatalmi mechanizmusokat, amelyek akkor is jellemezték a politikát, és a mai világunkat is jellemzik.